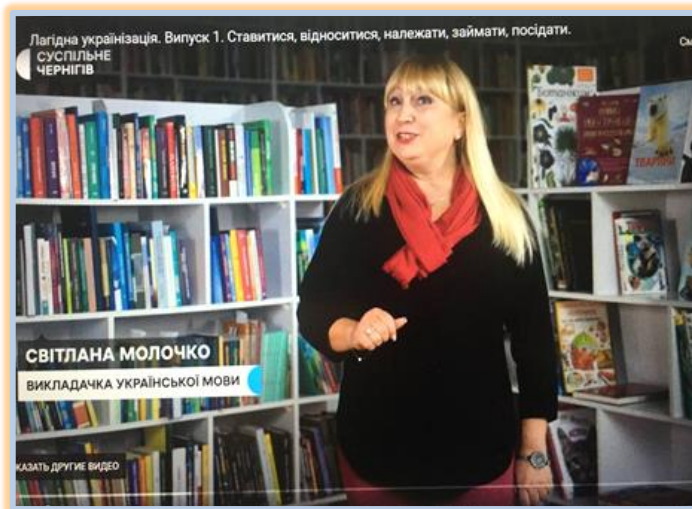

УЧИТЕЛЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Світлана МОЛОЧКО,

завідувач кафедри філологічних
дисциплін та методики їх викладання,
методист відділу суспільно-
філологічних дисциплін
Чернігівського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
імені К. Д. Ушинського,
регіональний координатор
мовно-літературної освітньої
галузі НУШ; учитель-методист

**«СПІЛКУЙМОСЯ РІДНОЮ – ВІДЧУВАЙМО СЕРЦЕМ»:
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ВАЖЛИВИЙ
СКЛАДНИК РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ
(за матеріалами проєкту «Легідна українізація»)**

Анотація. У статті порушено проблему популяризації української мови в сучасному комунікативному просторі, акцентовано на типових лексичних, граматичних, акцентуаційних помилках, яких часто припускаються в мовленні, презентовано проєкт «Легідна українізація», наведено матеріали 7–12 випусків радіо- та телеверсій проєкту.

Ключові слова: популяризація української мови, комунікативний простір, культура мовлення, типові лексичні, граматичні, стилістичні помилки, «Легідна українізація».

Сучасні реалії стали поштовхом для переосмислення українським суспільством багаторічних традицій ставлення до державної мови. Повномасштабне російське вторгнення в Україну дало розуміння суті цинічної брехні російської пропаганди, мета якої – не лише дискредитувати мову, а й поставити під сумнів власне існування українського народу й України. Тому для багатьох українців війна стала одним із головних чинників переходу на українську мову, але при цьому продовженням багаторічної мовної суперечки з тими, хто так і не відстежив причинно-наслідкових зв'язків між російською агресією та мовою спілкування в історичному аспекті.

Ліна Костенко, українська поетеса, зазначає, що «у всіх народів мова – це засіб спілкування, у нас – це фактор відчуження. Не інтелектуальне надбання століть, не код порозуміння, не першоелемент літератури, а з важкої руки імперії – ще й досі для багатьох – ознака націоналізму, сепаратизму, причина конфліктів і моральних травм» [2, с. 27].

Директор Інституту української мови Національної академії наук України Павло Гриценко зауважив в одному з інтерв'ю: «Українці десятиліттями спостерігали за тим, як розросталися численні проросійські партії, «наукові» інститути, експертні агентства, «громадські» рухи й товариства, завданням яких було формування безваріантності російського старшобратства й російської благодаті для українців. Вовча зграя табачників і

медведчуків, азарових і ківалових, царьових і богатырьових допомагала Кремлю упокорювати Україну» [1].

У річному звіті про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2022 році Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень відзначив, що «2022-й – рік змін мовної ситуації в державі» і «українська мова, утверджуючись зусиллями мільйонів вільних, стала реальною зброєю в умовах російсько-української війни» [4]. Також мовний омбудсмен підкреслив, що на сьогодні «українська мова перестала бути тільки засобом комунікації, її глибинна екзистенційна складова, проявлена в контексті сутнісного перегляду духовного досвіду, національної ідентичності та самобутності, набула вагомості пріоритетності для кожного громадянина» [4].

На думку міністра культури та інформаційної політики України Олександра Ткаченка, метою програми розвитку і функціонування державної мови є забезпечення вживання української мови в усіх сферах суспільного життя, а для цього необхідно змінити ставлення іншомовних людей до державної мови, причому робити це, керуючись принципами «лагідної українізації».

Розпорядженням Чернігівської обласної військової адміністрації (від 21 квітня 2023 року № 196) затверджено обласну Програму сприяння функціонуванню української мови як державної в Чернігівській області на 2023 – 2028 роки, відповідно до якої передбачено реалізацію ряду заходів з популяризації української мови, зокрема – проєкт «Легідна українізація» [10].

Як бачимо, у сфері державної мовної політики багато чого зроблено й зараз продовжується дотримання цих векторів, але головне тепер, щоб ці закони не лишилися на папері й суспільство підтримало всі ініціативи, при цьому усвідомлюючи себе як українець чи українка, які гідні послуговуватися українською мовою як одним із маркерів національної ідентичності. Тому надзвичайно важливо популяризувати українську мову в сучасному комунікативному просторі, адже саме вона є візитною карткою країни, міста, установи, громади, особистості. Сьогодні суспільство перебуває в мегаінформаційному просторі, зокрема отримуючи різноманітні відомості в соціальних мережах і на діджитал-платформах. І логічно, що, наповнення цього простору українськомовним контентом є важливою рушійною силою своєрідного позитивного перезавантаження країни.

Так, із метою популяризації української мови, зміцнення українськомовного інформаційного освітнього середовища разом із «Суспільне. Чернігів» (філією АТ «НСТУ» Чернігівська регіональна дирекція) було започатковано просвітницький радіо- і телепроєкт «Легідна українізація», основне завдання якого – у цікавий і непримусовий спосіб формувати мовленнєву культуру українців, допомагати позбавлятися суржику, спричиненого впливом російської і білоруської мов. Разом із журналісткою Тетяною Крижевою та командою операторів «Суспільного» ми відзняли перший сезон – 12 випусків тривалістю по 2,5–3,5 хвилини. За оптимальний час ролика ми подаємо інформацію з проєкцією на життєвий досвід, створюючи звичайні проблемні ситуації, у яких через неправильне вживання того чи іншого слова спотворюється зміст (контекст). У такий спосіб глядачам і слухачам легше запам'ятовується матеріал, адже кожен уявляє створені ситуації і фіксує увагу на порадах (так званих лайфхаках).

Пропонуємо підготовлений у 2022 році матеріал (ключові моменти з коментарями) 7–12 випусків «Легісної українізації», що сподіваємося, стане в пригоді не лише вчителів української мови під час підготування уроків, а й пересічному громадянину, який має бажання послуговуватися українською і дбає про чистоту нашої мови. Зазначимо, що опис перших шести випусків проєкту опубліковано в матеріалах III Всеукраїнської науково-практичної конференції до Міжнародного дня рідної мови «Стан, проблеми та перспективи розвитку мовно-літературної освіти в умовах реалізації продуктивних освітніх стратегій» [6].

Примітка. Напівжирним шрифтом позначено ті ключові моменти, які коментуємо й пояснюємо в ефірі.

На початку кожного виступу лунає імпровізоване привітання для глядачів (слухачів) на кшталт:

✓ Вітаю всіх, хто хоче не лише вивчати українську мову, а послуговуватися нею – без примусу! Отже, легісно українізуймося!

✓ Вітаю вас, дорогі телеглядачі! Якщо ви зараз дивитесь цей ролик, значить готові знову разом ловити помилки! І вони від нас не втечуть, бо ми українізуємося без примусу!

✓ Вітаю тих, хто послуговується українською мовою або збирається це робити саме зараз, адже ви завітали на хвилиночки легісної українізації!

А завершуємо кожен випуск мотиваційними словами про красу й важливість української мови (українською – це цікаво, українською – це модно, українською – це сміливо тощо) або традиційною фразою «Спілкуймося рідною – відчуваймо серцем!»

Наводимо орієнтовні тексти до випусків 7–12.

Випуск 7 присвячено категорії роду іменників.

– Чи правильно ми використовуємо категорію роду іменників?

Часто можна почути: замучила головна біль, а цей засіб від нежиті дуже ефективний, вона придбала нову шампунь... І таке буває навіть у рекламі! І тоді разом з інформацією ми вбираємо і помилки! Сподіваюся, ви їх спіймали?

Авжеж! Правильно сказати: у мене сильний головний **біль** і нестерпний **нежить** (хоча не треба про хвороби, адже засоби від болю і нежитю дуже ефективні). В українській мові це іменники **чоловічого роду**. До них приєднається і ваш улюблений **шампунь** (і незважаючи на те, хто має волосся: чоловік чи жінка – усе одно це слово чоловічого роду), наприклад, новий шампунь, гарний шампунь.

І **тюль** – туди ж: прозорий тюль, красивий тюль.

А **собака!** Який він вірний!

А слово **путь** – жіночого роду (ну хоч щось 😊): далека путь, довга путь.

Українською саме так! Зверніть увагу: ми з вами спілкуємося не на українській мові, а **українською**, і живемо не на Україні, а **в Україні!**

Випуск 8.

– Сьогодні поговоримо про сучасну тенденцію в українській мові – уникнення **активних дієприкметників на -уч, -юч, -ач, -яч**. Серйозно сказала? Тоді зараз легісно розберемося на прикладах.

Не кажіть **працюючий**, а вживайте **працівник** або той, хто працює.

Не **зволожуючий** крем, а **зволожувальний**, або крем для зволоження.

Не **миючі** засоби, а засоби для миття або **мийні** засоби.

Ми чуємо: проблеми **оточуючого** середовища.

Правильно: не оточуюче, а **навколишнє середовище** (або **довкілля**).

А люди, які нас оточують, це наше **оточення**, а не **оточуючі**. Наприклад, оточення впливає на формування особистості, як поставиться до цієї проблеми оточення?

Саме так, бо дотримуємося не **діючих**, а **чинних** законів рідної мови.

І якщо ви спланували цікаву зустріч, наприклад, на хвилинках лагідної українізації, запросіть не **бажаючих**, а **охочих** (або всіх, хто бажає)!

Випуск 9.

– Дуже часто неправильно вжите слово може кардинально змінити контекст, навіть тоді, коли ми про це й не підозрюємо!

Підписувати чи передплачувати? Почувши ці дієслова, кожен із вас, упевнена, намалював у своїй уяві ситуацію, у якій послуговується тим чи іншим словом. Пропоную зробити проєкцію на наш життєвий досвід і розібратися!

Сьогодні батько пішов на поштове відділення, щоб підписати газети і журнали. Чи спіймали ви помилку? Наче все гаразд... Так чому так довго його немає? Та звісно, поки на кожному виданні він поставить свій підпис, часу витратить дуже багато!

У чому ж причина? Пояснимо.

Газети і журнали **передплачують**. Ми скажемо: триває **передплата** (зверніть увагу, а не підписка) обласних видань.

А **підписують документи, угоди** (значить ставлять свій підпис), зошити (ідентифікують річ, що належить вам) тощо.

А ще сьогодні популярні блогери можуть похвалитися великою кількістю своїх **підписників** (у такому значенні по-сучасному ми теж уживаємо спільнокореневе слово, адже йдеться про осіб, які стежать за оновленням статусу чи новинами іншого користувача соціальних мереж).

Ось так! І я **підписуюся** під кожним озвученим словом!

Адже говорити українською – це модно й сучасно!

Спілкуймося рідною – відчуваймо серцем!

Випуск 10.

Чи хочемо ми бути почутими і зрозумілими? Звісно, так. Ви скажете – це риторичне питання.

Чим точніше ми висловлюємося, тим нас краще розуміють!

І сьогодні ми ще раз переконаємося в тому, що неправильно вжите слово може спотворити контекст.

Коли ж ми вживаємо слово «**переводити**»?

Переводити з англійської? – Ні!

Переводити гроші? – Теж ні!

Ми з вами уже зловили повний кошик помилок!

І зараз в усьому спробуємо розібратися!

З англійської ми **перекладаємо** (наприклад, є бюро перекладів). Правда, можна ще речі **перекладати** з місця на місце.

Гроші – **переказуємо** (здійснюємо грошовий переказ).

Можна також **переказувати** доручення, вітання, а можна й **переказувати** текст.

Переводимо, наприклад, через дорогу.

А ще я можу **перевести погляд**, наприклад, на красиві предмети інтер'єру.

І при цьому хочеться **перевести подих**, зробити коротку паузу й перепочити.

Може, нам для цього **перевести** годинникову стрілку на пів години назад? Тобто відрегулювати, змінити напрям руху або дії приладу? Але ми не будемо цього робити, бо ловимо кожен мить нашого життя, насолоджуємося кожною хвилиною спілкування з найдорожчим!

І пам'ятаємо, що козацькому роду нема **переводу**! (І ми тепер знаємо, що йдеться не про гроші 😊)

Адже українською – це оптимістично!

Випуск 11.**Відкрити – відчинити – розгорнути – розплющити...**

Можна продовжувати ряд українських відповідників, які часто помилково передають словом «відкривати».

Може, ми з вами зараз зробимо відкриття? Поміркуймо ...

➤ Дійсно, слово **відкривати** в основному означає те, що роблять уперше. Наприклад, **відкрити** новий магазин, **відкрити** нову фірму, тобто започаткувати діяльність якоїсь установи, закладу (якого до цього не було).

Відкрити змагання – тобто оголосити про початок (відкриття олімпіади, значить буде і закриття).

А можна **відкрити** й рахунок у банку, а можна **відкрити** і кредит.

А можна коханій людині просто **відкрити** душу.

➤ Очі **розплющують** і **заплющують**.

➤ А, наприклад, книгу чи блокнот **розгортають** і **згортають**.

➤ Двері і вікна **відчиняють** і **зачиняють**, адже так говорять про те, що потребує певного фізичного зусилля рук людини.

До речі, якщо ви підійшли до улюбленого кафе й побачили табличку з написом «**закрито**», то чи варто знову приходити сюди? Така помилка може відлякати відвідувачів, адже заклад (на думку таблички) тепер закрито назавжди.

А на час обідньої перерви чи у вихідний день варто вжити слово «**зачинено**», адже це, сподіваємося, тимчасово.

І нехай для вас усі двері будуть відчиненими!

Українці – сильна нація.

І хоча в будинках холодно й можуть вимикати світло, ми зігріваємося теплом нашої любові, нашої віри в Перемогу!

Випуск 12 (передноворічний).

Наближається до свого завершення 2022 рік.

І настає час **підводити** чи **підбивати підсумки**? Як це зробити, ми не будемо радити, бо в кожного свій рецепт, а от як краще сказати... Поміркуймо!

Хоча в деяких словниках подають обидві форми, мовознавці все ж таки радять уживати в цьому контексті слово «**підбивати**» або «**підсумовувати**», жартуючи, що **підводити** можна очі олівцем. Хоча **підбивати** очі теж можуть іноді? Але не будемо про агресію, адже в нас лагідна українізація.

Коли хтось не виконав потрібного завдання вчасно, значить **підвів**.

Хлопець, узявши за руку дівчину, **підводить** її до новорічної ялинки й загадує найпотаємніше бажання, наприклад, як же спочатку **підбити клинці** до неї, а потім **підвести під вінець**.

А ми всі мріємо **підвести** Україну з **руїн**, відновити, щоб **підводити** погляд у чисте, блакитне, тихе небо!

І в **наступаючому** році (задумлива пауза) це неодмінно станеться! Наступаючому? На нього наступають? Звісно, ні.

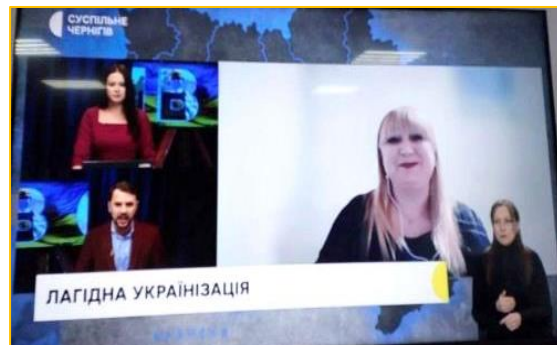
Рік, що наближається, **прийдешній**, бо прийде в кожную оселю разом з вірою, світлом, теплом і любов'ю!

Спілкуймося рідною – відчуваємо серцем!

Отже, не лише акцент на типових помилках у мовленні, а й психологічне налаштування на невимушене, легке сприйняття теоретичного і практичного матеріалу, проєкція на життєвий досвід, створення проблемних побутових ситуацій, гра слів, обігрування їхнього значення залежно від контексту, елементи гумору допомагають

реалізувати проєкт «Легідна українізація» й охоплювати широке коло глядачів і слухачів.

На сьогодні випуски «Легідної українізації» транслюються в інформаційному проєкті «Суспільне. Спротив» (22 регіональних канали Суспільного та супутниковий канал «Суспільне. Новини»), відеохостингу «Youtube», соціальних мережах «Facebook», «Instagram», «Telegram», «Viber»; радіоверсія – на Українське радіо «Чернігівська хвиля», і це допомагає розширювати українськомовний простір.

Вивчення рідної української мови надважливе: і саме не лише знання правил, а формування вміння послуговуватися мовними засобами в певній комунікативній ситуації, без примусу, що, безперечно, впливає на культурне й політичне життя українців, адже мова є невід'ємним складником у формуванні менталітету України, національної свідомості кожного, хто ідентифікує себе українцем чи українкою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриценко П. Інтерв'ю з відомими політиками. URL: <https://glavcom.ua/interviews.html> (Дата звернення 23.04.2023).
2. Костенко Л. Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф.: URL: <https://vkon.blog.net.ua> (Дата звернення 24.02.2023).
3. Кремень Т. Держава має допомогти українцям перейти на українську. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kremin-ukrainska-mova/31989856.html> (Дата звернення 01.06.2023).
4. Кремень Т. Річний звіт про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2022 році. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/richnyi-publichnyi-zvit-za-2022-rik>
5. Кремень Т. Питання мовне посідає центральне місце в російсько-українській війні. URL: https://lb.ua/blog/taras_kremin/535595_pitannya_movi_posidaie_tsentralne.htm (Дата звернення 01.06.2023).
6. Молочко С. Популяризація української мови в сучасному комунікативному просторі як важливий інструмент формування висококультурної особистості (радіо- і телепроєкт «Легідна українізація»). *Стан, проблеми та перспективи розвитку мовно-літературної освіти в умовах реалізації продуктивних освітніх стратегій: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції до Міжнародного дня рідної мови*. Чернігів, 2023. 21-22 лютого.
7. «Легідна українізація» (зі Світланою Молочко). URL: https://choippo.edu.ua/?page_id=40222 (Дата звернення 05.06.2023).
8. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. К.: Либідь, 1999. 240 с.
9. Паляниця та «російськомовна щелепа»: українська мова як зброя. Інтерв'ю зі Світланою Молочко. URL: https://www.youtube.com/watch?v=gvo05jHdNpw&ab_channel=%D0%A1%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D1%96%D0%B2 (Дата звернення 25.05.2023).
10. Розпорядження Чернігівської обласної військової адміністрації «Про затвердження обласної Програми сприяння функціонуванню української мови як державної в Чернігівській області на 2023 – 2028 роки» URL: <https://cg.gov.ua/index.php?page=7&id=11156&tp=7#>
11. Сербенська О., Волошак М. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем. К.: Просвіта, 2001. 204 с.
12. Словник українсько-російських міжмовних омонімів / Укладач Г.В. Баран. Новоград-Волинський : «НОВОГрад», 2020. 1160 с.
13. Цікаві факти про українську мову (зі Світланою Молочко) URL: https://www.youtube.com/watch?v=cVrrSaVBBEM&ab_channel=%D0%A1%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B3%D1%96%D0%B2 (Дата звернення 25.05.2023).